

СТАСЮК О. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНІ ЗАСОБИ ДИСФЕМІЗАЦІЇ У ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ ФРН ТА ШВЕЦІЇ

У статті розглядаються мовні засоби дисфемізації, які використовуються в парламентській комунікації ФРН та Швеції. Основна увага приділяється лексико-семантичним засобам дисфемізації, таким як метафоричне перенесення та генералізація значення, а також використання табуйованої лексики.

Ключові слова: дисфемізм, генералізація значення, оцінна метафора, парламентська комунікація, табуйована лексика.

В статье рассмотрены языковые средства дисфемизации, которые используются в парламентской коммуникации ФРГ и Швеции. Основное внимание сконцентрировано на лексико-семантических средствах дисфемизации, таких как метафорический перенос и генерализация значения, а также использование табуированной лексики.

Ключевые слова: дисфемизм, генерализация значения, оценочная метафора, парламентская коммуникация, табуированная лексика.

The article considers the linguistic means of dysphemization that are used in the parliamentary communication of Germany and Sweden. The attention is focused on lexically-semantic means of dysphemization, such as metaphorization and generalization of meaning as well as using taboo words.

Key words: dysphemism, generalization of meaning, evaluative metaphor, parliamentary communication, taboo words.

Актуальність. Дисфемія є поширеним мовним явищем у парламентській комунікації. Важливим аспектом, який допомагає розкрити сутність дисфемізмів, є з'ясування мовної природи цих одиниць.

На відміну від засобів вербалізації евфемізмів, дослідженню яких присвячено чимало наукових праць [1–4 та ін.], питання засобів вербалізації дисфемізмів залишається практично недослідженим. На сьогодні існують лише окремі спроби встановити перелік мовних засобів, за допомогою яких утворюються дисфемізми, або описати окремі з них [5; 6]. Взагалі відсутні праці, у яких розглядалася б специфіка мовної реалізації дисфемістичних позначень у парламентській комунікації. З огляду на це, з'ясування засобів вербалізації дисфемізмів, що використовуються в парламентській комунікації, є актуальним завданням.

Метою цієї статті є з'ясувати, за допомогою яких саме мовних засобів утворюються дисфемізми в парламентській комунікації ФРН та Швеції.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що вперше подано систематизований опис засобів вербалізації дисфемізмів, що використовуються у парламентській комунікації ФРН та Швеції.

Об'єктом дослідження є дисфемізми, що репрезентують парламентську комунікацію ФРН та Швеції.

Предметом дослідження є фонетичні, морфологічні, лексико-семантичні та синтаксичні способи та засоби вербалізації дисфемізмів у парламентській комунікації Німеччини та Швеції.

Матеріал дослідження складають дисфемізми, відібрані методом суцільної вибірки з текстів, що репрезентують парламентську комунікацію ФРН та Швеції 2008–2009 років, зокрема таких як промови депутатів на пленарних засіданнях, промови міністрів у парламенті, запитання до промовців на пленарних засіданнях парламентів та відповіді на них тощо.

Дослідження мовних засобів, за допомогою яких утворюються дисфемізми, передбачає їхній розподіл залежно від мовного рівня реалізації. З огляду на це, доцільно виокремити фонетичний, морфологічний, лексико-семантичний та синтаксичний рівні.

На фонетичному рівні в парламентській комунікації ФРН та Швеції спостерігається використання звукової аналогії під час утворення дисфемізмів. Так, замість *Wachstumsbeschleunigungsgesetz* використовується дисфемізм *Zukunftsverhinderungsgesetz* або *Wachstumsverhinderungsgesetz*. Дисфемістичні та недисфемістичне позначення мають таку саму кількість звуків та складів, однакови є послідовність голосних та приголосних звуків, а також послідовність наголошених та ненаголошених складів. Прагнення зберегти фонетичну близькість дисфемізму до первинного позначення спостерігається і в заміні *Entwicklung* на *Abwicklung*, а також у вживанні замість *Entwicklungsminister* дисфемізму *Abwicklungsminister*. Найбільш ефективними такі дисфемізми є тоді, коли розвінчують відповідні евфемістичні позначення. Звичайно, звукова аналогія використовується в поєднанні з лексико-семантичними засобами дисфемізації, оскільки при збереженні фонетичної близькості відбувається зміна значення на протилежне.

На морфологічному рівні для утворення дисфемізмів у парламентській комунікації Німеччини використовуються суфікси з негативною семантикою, такі як *-ei*, *-sel* (у поєднанні з префіксом *ge-*),

-itis: Dampfplauderei; Deuschtümelei; die Hauerei der Koalitionäre; Liebedienerei an einer Lobby; Lohndrückerei; ökonomische Geisterfahreerei; Sauerei; Geschreibsel dieser Versicherungslobbyisten; Kommissionitis.

У парламентській комунікації ФРН спостерігається також використання заперечувального префікса *un-* у поєднанні з прикметниками, що відзначаються позитивним оцінним значенням, для утворення дисфемізмів (нім. *unsoziale Kopfprämie* замість *soziale Kopfprämie*).

Для утворення дисфемізмів у парламентській комунікації Німеччини використовується також найвищий ступінь порівняння прикметників. Так, депутата з фракції СПН Губертуса Гайля позначають як *der erfolgreichste Generalsekretär der SPD* та *der zweitschlechteste Generalsekretär der Sozialdemokratie im vereinten Deutschland*. Найвищий ступінь порівняння прикметника, що не відзначається негативною семантикою, може бути використаний також для підсилення дисфемізму: *der größte Blödsinn, den es gibt* на позначення одного з заходів уряду та *der größte Schuldenmacher der Nation* на позначення політика з СПН Пера Штайнбрюка. У цих дисфемізмах негативна семантика міститься в словах *Blödsinn* та *Schuldenmacher*, а прикметник *der größte* підсилює негативний ефект.

Для утворення дисфемізмів у парламентській комунікації Німеччини використовуються іменники, що є поєднанням декількох слів, на зразок *Bis-hierhin-und-nicht-weiter-Liberalismus; das Katz-und-Maus-Spiel auf offener See; die oberen Zehntausend, die Wer-weiß-wie-viel-Tausende Euro verdienen; die Partei des Sowohl-als-auch; Drohne-Willi-Koalition; ein Weiter-so; harte Law-and-Order Politik; Nichts-mehr-darf-dazukommen; Schröder-Fischer-Falle; Zu-Ende-Leben des Lebens; Zu-Hause-bleib-Prämie*.

У парламентській комунікації Швеції такі іменники використовуються значно рідше: *uppifrån-och-ned-perspektiv* (укр. *перспектива-згори-донизу*).

На лексико-семантичному рівні продуктивним є утворення дисфемізмів шляхом використання генералізованих позначень з негативною семантикою. Такі дисфемізми зустрічаються як у парламентській комунікації ФРН (напр. нім. *blanker Dilletantismus* на позначення правлячої коаліції або *Aneinanderreihung von Allgemeinplätzen* на позначення промови одного з депутатів, так і в

парламентській комунікації Швеції (напр. шв. *bluff* – укр. *блеф* на позначення зобов'язання Страхового фонду щодо рівня послуг або *kaos* – укр. *хаос* на позначення становища в міністерстві юстиції).

Поряд з генералізацією значення, одним із основних лексико-семантичних засобів, що використовується у парламентській комунікації ФРН та Швеції як для утворення евфемізмів, так і для утворення дисфемізмів, є метафоризація.

Так, у парламентській комунікації Німеччини присутні численні дисфемістичні позначення, до семантичного складу яких входить сема “тварина”. Такі дисфемізми є метафоричними. Поширення дисфемістичних метафор, пов'язаних з тваринами, зумовлене негативними асоціаціями, що виникають при використанні назви тварини на позначення людини. Зважаючи на це, найбільш зручним є використання таких дисфемізмів безпосередньо для позначення політичних опонентів та їхньої діяльності. Так, політика Міхаеля Глоса дисфемістично називають *Problembär der Regierung*. На позначення економічної та фінансової кризи використовується дисфемізм *Habicht*. Вдалим дисфемістичним позначенням піратства є *Haifisch*. Опозиція використовує такі дисфемістичні позначення політиків з правлячої коаліції як *Ente* та *Tiger*. Зокрема, використовується дисфемістичне позначення того, що політики з коаліції мають великі плани, які вони не реалізують *da sind welche als Tiger gestartet und als lahme Enten gelandet*. Коаліція християнських демократів з вільними лібералами позначається як *Tigerentenkoalition*, а самі політики з коаліції як *Tiger*. Захист банків державою під час кризи метафорично зображено за допомогою дисфемізму *die Küken unter die Henne*, а діяльність опозиції дисфемістично позначається як *Rattenrennen* та *sich suhlen*.

Багато таких дисфемізмів і в парламентській комунікації Швеції. Наприклад дисфемізм *ekonomins elefanter* – укр. *економічні слони* вжито на позначення великих промислових підприємств. Іншим метафоричним дисфемізмом, утворенням з використанням номінації виду тварин є *det är mycket skrik och lite ull, som bonden sade när han klippte grisen* – укр. *багато крику та мало вовни, як сказав селянин, коли стриг порося* на позначення того, що соціал-демократи багато розмовляють, але мало роблять. У ще одному дисфемізмі, вжитому в парламентській комунікації Швеції, використано образ миші для позначення політичних опонентів *Musen som röt och sade pip* – укр.

миша, яка ричала, а лише пискнула. У такий спосіб здійснюється дисфемістичне вираження того, що ліва партія запропонувала лише незначні зміни до урядового законопроекту, хоча перед цим здійснювала його гучну критику.

Ще одним дисфемізмом, у якому використано назву тварин є *Man kan ersätta de dyra förvaltarna med fyra apor* — укр. *дорогих керівників можна замінити чотирма мавпами* на позначення неефективного управління страховими фондами.

Метафоричним дисфемізмом є вираз *nacka gåsen* (укр. *оголити гуску*), що використовується у зв'язку з підвищенням податків.

У парламентській комунікації ФРН та Швеції використовуються також метафоричні дисфемізми, семантика яких пов'язана з хворобами. Втім, такі дисфемізми є менш чисельними порівняно з тими, до семантичного складу яких входить компонент “тварина”.

Так, у парламентській комунікації Німеччини було використано назву хвороби *Schweingrippe: Ihre Rede hat Schweingrippe*, за допомогою якої було здійснено негативну оцінку промови політичного опонента. До цієї групи можна віднести і вирази *Ausbluten der Kommunen* та *die Kommunen bluten aus* на позначення недофінансування місцевих бюджетів. Відмова від курсу на подальшу європейську інтеграцію позначається дисфемізмом *Eurosklerose*. Зі сферою хвороб пов'язаний і дисфемізм *das Gift Geldmangel wird in der Kultur epidemische Formen annehmen* на позначення постійної нестачі фінансування у сфері культури.

У парламентській комунікації Швеції вживається дисфемізм *Hela världsekonomin har nu tarmvred, hjärnblödning och hjärtinfarkt på samma gång* – укр. *У всієї світової економіки зараз заворіт кишок, інсульт та інфаркт одночасно* на позначення глибокої кризи світової економіки.

Типовим для парламентської комунікації ФРН та Швеції є метафоричне зображення політики як руху. Так, політика коаліції дисфемістично зображається як *finanzpolitischer Blindflug*, а продовження терміну експлуатації атомних електростанцій позначається метафоричним дисфемізмом *geschraubter Rückwärtssalto in der Energiepolitik*.

Ще одна метафора руху спостерігається в дисфемізмі *Wir stellen die Ernährung auf Chips um, behalten aber das Ziel, im Jahr 2020 einen Marathon zu gewinnen*, що вживається на позначення прагнення знизити

викиди вуглекислого газу в атмосферу при одночасному субвенціонуванні теплових електростанцій.

В парламентській комунікації Швеції використовується метафоричний образ дороги та каменів як перешкод на ній: *Det är stora stenar som fortfarande ligger i vägen* (укр. великі камені все ще лежать на дорозі) або *det är stora stenar som ligger framför oss* (укр. великі камені лежать перед нами). У такий спосіб дисфемістично зображено перешкоди на шляху до досягнення заявлених кліматичних цілей.

Як у парламентській комунікації ФРН, так і в парламентській комунікації Швеції спостерігається використання метафоричного образу корабля в морі.

Ihre eigenen schwarzen Landeskaptäne kämpfen noch mit der hohen See der Krise. Dann kommen Sie mit Ihrer Klientelpolitik und schießen denen zusätzlich ein großes Leck ins Schiff. Jetzt glauben Sie, dass die mit Lobeshymnen auf Schwarz-Gelb tapfer untergehen. Aber kurz bevor sie absaufen, sollen sie Ihnen noch den letzten Bordproviand zuwerfen.

У цьому прикладі країна подається в образі корабля, який може затонути. Дії, шкідливі для економіки, зображені як створення пробоїн на кораблі.

В іншому прикладі також спостерігається образ пробоїн на кораблі, викликаних фінансовою та економічною кризою:

Manchmal hat man allerdings den Eindruck, dass der eine Teil der Mannschaft des deutschen Kreuzfahrtschiffes noch auf dem Sonnendeck die Stühle sortiert, während der andere Teil unten bereits schuftet, um die größten Lecks abzudichten.

У парламентській комунікації Швеції використовується дисфемізм з образом корабля-Швеції. При цьому економічна криза зображається як шторм, що загрожує затопити корабель.

Det har varit en stark storm som liksom skeppet Sverige surrat alla fast vid masten. Man har stängt luckorna, man har genomlidigt en rejäl storm på havet. Egentligen har man stängt allting. Tyvärr är det många som har blivit kvar på däck. Det är många som vi nu upptäcker spolats över bord. (Укр. Надійшов сильний шторм, який наклався на корабель Швецію. Були закриті люки, був пережитий справжній шторм на морі. Власне було закрито все. На жаль, багато хто залишився на палубі. І тепер ми дізнаємося, що багато кого змило за борт.).

Подібний образ спостерігається й під час використання дисфемізму *Schiffbruch erleiden* (укр. *зазнати корабельної аварії*) на позначення поразки у виборчій боротьбі.

У парламентській комунікації Швеції вживається метафоричний дисфемізм *arbetslösa som alliansregeringen har glömt kvar på däck och som riskeras att spolas bort* (укр. *безробітні, яких правий уряд забув на палубі і які тепер ризикують бути змитими за борт* на позначення того, що безробітні ризикують залишитися без коштів на життя.

Іншою поширеною метафорою руху є метафора потяга. Так, розгорнута дисфемістична характеристика ситуації в Німеччині подається метафорою *Ihre Lok fährt mit Kohle- und Atomstrom, die hinteren Waggons werden abgekoppelt, in der zweiten Klasse fällt die Heizung aus, im Bistrowaggon steigen die Preise, aber dafür werden in der ersten Klasse Gratiscocktails serviert. Das ist Schwarz-Gelb auf einen Satz gebracht*. У такий спосіб здійснюється критика сприяння виробництву електроенергії на теплових та атомних електростанціях, недостатньої підтримки малозабезпечених верств населення і середнього класу, а також інфляції.

Іншим прикладом використання метафори потяга є *im Schlafwagen an die Macht kommen*.

Аналогічно в парламентській комунікації Швеції використовується метафоричний дисфемізм *Infrastrukturen spårar ur* (укр. *інфраструктура зійшла з рейок*) на позначення неправильного курсу розвитку інфраструктури.

Як у парламенті Німеччини, так і в парламенті Швеції спостерігається використання метафоричних образів таких погодніх явищ як дощ, буря, цунамі тощо.

Зокрема, у парламентській комунікації Німеччини вживається вираз *im Regen stehen lassen* замість *nicht weiter entwickeln*, а також *Die Bauern im Regen stehen lassen* замість *Die Bauern nicht unterstützen*. У парламенті Швеції використовується дисфемістична метафора *Det regnar i Europa*. (укр. *У Європі йде дощ.*) на позначення домінування в Європі консервативних політичних сил.

Скорочення видатків у сфері культури дисфемістично позначається як *Spar-Tsunami*.

У ще одному метафоричному дисфемізмі в парламентській комунікації Німеччини використана метафора шторму: *Sie freuen sich*

hier darüber, dass die See im Auge des Orkans so ruhig ist. Ihre Kolleginnen und Kollegen draußen im Lande, die Bildungspolitiker in Ländern und Gemeinden, aber kämpfen mit allerschwerstem Wetter. Und was machen Sie? Sie ziehen ihnen mit Ihrer Klientelpolitik den letzten Boden unter den Füßen weg.

У парламентській комунікації Швеції образ шторму та цунамі використовується також для позначення кризи: *Blåsa av i krisens storm* (укр. *дути в кризовий шторм*) на позначення заходів у сфері зайнятості та соціального страхування; *ekonomiska stormvindarna viner* (укр. *віють економічні штормові вітри*) на позначення економічної кризи та *tsunami* (укр. *цунамі*) на позначення фінансової кризи.

Ситуація з великими термінами розгляду питань у страховому фонді метафорично позначається як шторм: *För ett år sedan stormade det rejält runt Försäkringskassan* (укр. *рік тому навколо страхового фонду був справжній шторм*).

Для дисфемістичного зображення політики опонентів використовується метафора холоду: *verbraucherpolitische Kaltfront; Koalition der Kälte; soziale Kälte; soziale Kälte; sozialpolitische Eiszeit* тощо.

У парламентській комунікації Швеції використовується дисфемізм *Den kalla handelns politik* (укр. *політика холодної торгівлі*) на позначення політики уряду в сфері зайнятості та соціального страхування.

В той час як для утворення евфемізмів у парламентській комунікації використовується метафоричний образ моста, для утворення дисфемізмів використовується протилежний образ стіни: *eine Mauer zwischen Ost- und Westdeutschland aufbauen* (замість *Hartz-IV Satz regionalisieren*); *Mauer (Atomkraft)*; *neue Mauern aufbauen (Gesundheitsbereich reformieren)*.

Для дисфемістичного зображення кризи у парламентській комунікації Швеції використовується метафоричний образ ями: *ekonomin har landat på fötter men problemet är att vi står i en djup grop* (укр. *економіка приземлилася на ноги, але проблема в тому, що ми стоїмо в глибокій ямі*) та *världen körde fram till en avgrund* (укр. *світ під'їхав до безодні*).

У парламентській комунікації ФРН вживаються також дисфемістичні метафори на позначення Німеччини: *der große Tanker, den man mitschleppen muss* та *der kranke Mann*.

У парламентській комунікації Німеччини для дисфемістичного зображення фінансової допомоги використовується метафоричний образ краплі:

Der Stein ist so heiß, dass der Tropfen schon verdampft ist, bevor er aufkommt. (Das Grünland-Milch Programm kann nicht helfen.); Tropfen auf den heißen Stein (das Grünland-Milch Programm); Tropf des Staates (Sozialhilfe).

Для дисфемістичного позначення фінансової та економічної кризи в німецькому парламенті використовується метафоричний образ тунелю: *Die Opposition würde den Tunnel am liebsten verlängern. (Die Opposition will nicht, dass Krise zu Ende ist).*

Поряд з метафорами, у парламентській комунікації ФРН та Швеції досить численними є дисфемізми, у яких використовується табуйована лексика, зокрема позначення смерті, диявола тощо. Якщо під час евфемізації мовці замінюють такі табуйовані позначення на евфемістичні, то під час дисфемізації відбувається зворотній процес: для позначення нетабуйованих денотатів вживається табуйована лексика. Так, ситуація у сфері охорони здоров'я дисфемістично описується за допомогою виразу *Teufelkreis von Regulierung und Bürokratie*. Замість *Betreuungsgeld* використовується дисфемізм *Teufelszeug*. На позначення міністра закордонних справ Гідо Вестервелле, міністра економічної співпраці та розвитку Дірка Нібеля та міністра оборони Карла Теодора Фрайхерр цу Гуттенберга використовується дисфемізм *Trio infernale*. Погіршення стану освітньої системи позначається за допомогою дисфемізму *neue Nägel in den Sarg des öffentlichen Bildungssystems schlagen*. Для позначення застосування військової сили в міжнародних операціях використовується дисфемізм *Totengräben der Entwicklungszusammenarbeit*.

У парламентській комунікації Швеції також спостерігається використання дисфемізмів з табуйованим компонентом *död* – укр. *смерть*.

Так, спад у будівельній сфері дисфемістично позначається як *Dödläge på byggarbetsmarknaden* (укр. *мертвий стан на будівельному ринку*), а згорання мережі автозаправок у рідкозаселених місцевостях як *tackdöden* (укр. *смерть автозаправок*).

На синтаксичному рівні спостерігається використання дисфемістичних словосполучень, що утворені шляхом використання замість іменника поєднання іменника з прикметником (напр.

finanzpolitischer Blindflug замість *Finanzpolitik*) або з іменником у родовому відмінку (напр. *Dokument der Vertagung* замість *Koalitionsvertrag*). Такі словосполучення дають можливість одночасно виконати дві умови, що необхідні для утворення дисфемізму: змінити оцінне значення на протилежне і забезпечити зв'язок з первинним позначенням та денотатом. Наприклад, у словосполученні *finanzpolitischer Blindflug* негативна семантика зосереджена в іменнику, а прикметник дає змогу розпізнати, що йдеться саме про політику в фінансовій сфері.

Висновки та перспективи дослідження. Здійснене дослідження свідчить про те, що для утворення дисфемізмів використовуються мовні засоби різних рівнів, провідними серед яких є лексико-семантичні, зокрема метафоризація та використання табуованої лексики. Цікавим напрямком подальших досліджень видається порівняння метафоричних дисфемізмів, що використовуються в різних культурах та в різних інституційних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Великорода В. Б.* Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Віра Богданівна Великорода ; Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2008. – 19 с.
2. *Крысин Л. П.* Эвфемизмы в современной русской речи / Леонид Петрович Крысин // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. – С. 384–408.
3. *Манютіна О. І.* Засоби евфемізації та дисфемізації експлетивів у сучасній англійській мові / О. І. Манютіна // Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. [“Сучасні наукові дослідження – 2006”], (20–28 лютого 2006 р.). – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – Т. 39 : Філологічні науки / відп. ред. К. О. Біла. – С. 30–34.
4. *Luchtenberg S.* Euphemismen im heutigen Deutsch : mit einem Beitrag zu Deutsch als Fremdsprache / Sigrid Luchtenberg. – Frankfurt am Main [u.a.] : Lang, 1985. – 299 S.
5. *Мілева І. В.* Евфемізація і дисфемізація у фразеотворенні говірок сходу України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Ірина Володимирівна Мілева ; Луганськ. нац. пед. ун-т імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2005. – 19 с.
6. *Яскевич А. А.* Модификация формы слова как способ создания эвфемизма и дисфемизма // Труды III Междунар. конгресса исследоват. русс. яз. [“Русский язык: исторические судьбы и современность”], (20–23 марта 2007 г.). – М. : Изд-во Московск. гос. ун-та. – С. 160.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. *Plenarprotokolle des Deutschen Bundestags* [Електронний ресурс]. – 16/189, 16/196, 16/197, 17/001-17005.– Режим доступу : <http://dip21.bundestag.de/dip21/>
8. *Kammarens protokoll. Riksdagens protokoll* [Електронний ресурс]. – 2008/09:36, 2008/09:53, 2008/09:54, 2009/10:21-2009/10:32.– Режим доступу : <http://www.riksdagen.se>